

GREEN SKILLS OF HUMAN RESOURCES IN SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES

Marija Magdincheva-Shopova

Goce Delcev University – Stip, North Macedonia, marija.magdinceva@ugd.edu.mk

Aneta Stojanovska-Stefanova

Goce Delcev University – Stip, North Macedonia, aneta.stojanovska@ugd.edu.mk

Abstract: The global environment and new working conditions generate changes in every segment of work in all types of enterprises. The increase in competition because of globalization processes is one of the biggest changes faced by enterprises. Also, enterprises face different types of challenges of a social, economic, and environmental nature that affect working and living conditions. However, the basic characteristic of the global business environment is the individual, i.e. the employee, and the knowledge and skills he possesses and brings into the business process and economic flows.

The basis of modern economic trends and the transition to the so-called circular economy as a new way of creating and creating value in society and the environment are innovations, the development of nanotechnology, artificial intelligence, and robotics. All this implies changes and redefinition of the preconditions for the sustainability of enterprises. In these conditions, the achievement of competitiveness and sustainability of enterprises is based on the employees and the skills they possess. To respond to modern challenges, employees must have appropriate so-called green skills. To control the impact of global changes and solve the modern challenges faced by enterprises in the course of work related to business sustainability, it is necessary to change the policies for building the skills of employees. To achieve business sustainability, enterprises should implement policies for training employees and building so-called green skills.

Therefore, the subject of research of this paper is aimed at the analysis and theoretical research of the characteristics of the skills of employees, etc. "green skills", which are necessary to support and implement sustainable businesses. The basic hypothesis of the research consists of realizing the need and the possibilities for introducing training for the so-called "green skills."

Based on the knowledge obtained from the conducted research, appropriate guidelines and recommendations will be given in the concluding part of the paper.

Keywords: green skills, green policies, sustainability, training, sustainable development

ЗЕЛЕНИ ВЕШТИНИ НА ВРАБОТЕНИТЕ ВО МАЛИ И СРЕДНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА

Марија Магдинчева-Шопова

Универзитет “Гоце Делчев”-Штип, marija.magdinceva@ugd.edu.mk

Анета Стојановска-Стефанова

Универзитет “Гоце Делчев”-Штип, aneta.stojanovska@ugd.edu.mk

Резиме: Глобалното окружување и новите услови за работа генерираат промени во секој сегмент на работа кај сите видови претпријатија. Зголемувањето на конкуренцијата како резултат на глобализациските процеси претставува една од повеќето промени со кои се соочуваат претпријатијата. Исто така претпријатијата се соочуваат со различен вид предизвици од социјален, економски и еколошки карактер кои влијаат на условите за работа и живот. Сепак основната карактеристика на глобалното бизнис окружување е поединецот односно вработениот и знаењето и вештините кои ги поседува и внесува во бизнис процесот и економските текови.

Основа на современите економски текови и преминот кон т.н. циркуларна економија како нов начин на креирање и создавање вредност во општеството и животната средина се иновациите, развојот на нанотехнологијата, вештачката интелигенција и роботиката. Сето ова имплицира промени и редефинирање на предусловите за одржливост на претпријатијата. Во овие услови постигнувањето на конкурентност и одржливост на претпријатијата се базира на вработените и вештините кои ги поседуваат. За да се одговори на современите предизвици неопходно е вработените да поседуваат соодветни т.н. “зелени вештини”. Со цел контролирање на влијанието на глобалните промени и решавање на современите предизвици со кои се соочуваат претпријатијата во текот на работата поврзани со одржливост на бизнисот, потребно е да се променат и политиките за унапредување на вештините на вработените. За да се постигне одржливост на

бизнисот, претпријатијата треба да имплементираат политики за обука на вработените и градење на т.н. зелени вештини. Поради тоа предмет на истражување на овој труд е насочен кон анализа и теоретско истражување на карактеристиките на вештините на вработените и т.н. “зелени вештини”, кои се неопходни за поддршка и имплементирање на одржливи бизниси. Основната хипотеза на истражувањето се состои во согледување на потребата и можностите за воведување на обука за т.н. “зелени вештини.” Врз основа на добиените сознанија од спроведеното истражување, во заклучниот дел од на трудот ќе бидат дадени соодветни насоки и препораки.

Клучни зборови: зелени вештини, зелени политики, одржливи бизниси, обука, одржлив развој

1. ВОВЕД

Глобалното општествено окружување и новите услови за работа генерираат промени во секој сегмент на работа кај сите видови претпријатија. Претпријатијата се соочуваат со различен вид предизвици од социјален, економски и еколошки карактер. Зголемувањето на конкуренцијата како резултат на глобализациските процеси претставува една од повеќето промени со кои се соочуваат претпријатијата. Планирањето и одржливоста на активностите на претпријатијата треба да биде во согласност со глобалните цели на одржлив развој (United Nation, 2022). Целите за одржлив развој претставуваат глобален повик до секој поединец да се вклучи за заштита на животната средина и климата и да се обезбеди мир и просперитет за сите луѓе. Поради тоа претпријатијата се насочени кон пронаоѓање одговор на прашањата поврзани со одржливи бизниси и воведување на нов пристап на работа (Magdinceva-Shopova M. & Stojanovska-Stefanova A., 2023). Исто така претпријатијата се соочуваат со предизвикот да ги предвидат и усогласат потребите од вработени како и вештините кои се неопходни за да се прилагодат на барањата во окружувањето. Се повеќе е евидентна потребата од поседување на мултидисциплинарен сет на вештини. Вештината се однесува на умешна мануелна, вербална или ментална употреба на податоци или предмети (OECD, 2017). Преку способноста на вработените се определува капацитетот на вработените за извршување на видливи активности. Високото ниво на вештини на вработените и менаџерите е тесно поврзано и со нивото на иновации кај фирмите но и со нивниот технолошки развој (Пиперкова И., Лозаноска А., 2020). Процесот на континуирано учење и програмите за обука на вработените претставуваат предуслов за предвидување и обезбедување на потребните вештини на вработените и одржување на конкурентноста на претпријатијата. Комбинацијата на дигитални и претприемнички вештини е предуслов за развој на дигиталната економија (Asliturk, E., Cameron, A., Faisal, S., 2016). Со цел контролирање на влијанието на глобалните промени и решавање на современите предизвици со кои се соочуваат претпријатијата во текот на работата поврзани со одржливост на бизнисот, потребно е да се променат и политиките за градење на вештини на вработените. Покрај воведот, и приказот на материјалите и методите кои се применети за да се спроведе истражувањето, во трудот објаснети се карактеристиките на т.н. “зелени вештини”. Целта на истражувањето е да се објасни значењето на т.н. “зелени вештини” на вработените во постигнување на одржлив долгорочен развој на мали и средни претпријатија и остварување на глобалните цели на одржлив развој. Преку направените истражувања и анализи ќе се идентификува потребниот сет на знаења и вештини кој се состои од комбинација на соодветни меки, стручни, дигитални, претприемнички и зелени вештини кои се потребни за постигнување на конкурентност во 21-от век. Поради тоа основната цел на истражувањето е да се согледа потребата од обука за стекнување на зелени вештини на вработените во малите и средните претпријатија и условите за примена на истите.

2. МАТЕРИЈАЛИ И МЕТОДИ

За постигнување на предвидените цели на истражувањето применет е соодветен методолошкиот пристап кој се состои од примена на одредени класични методи преку кои се добиваат потребните сознанија. Со спроведување на анализа спроведено е истражување при што се согледуваат различните дефиниции и објаснувања за т.н. “зелени вештини” и можности за стекнување на истите преку различни форми на обука на вработените. Анализата на карактеристиките на овој вид вештини ќе биде од корист за креирање на предлог мерки за подобрување на тековната состојба.

Со примена на методите на компарација, анализа, индукција и дедукција направена е споредба на добиените резултати, при што се истакнува важноста и значењето на реформите во областа на заштита на животната средина, одржливиот развој и енергетска ефикасност а во таа насока и воведување на т.н. “зелени вештини”. Поради тоа една од истражувачките цели е насочена кон анализа на одделните стратегии и правна регулатива, со цел да се согледат предусловите кои имаат влијание за креирање позитивно окружување за практикување на “зелени вештини”.

3. АНАЛИЗА И РЕЗУЛТАТИ

Подобрувањето на квалитетот на животната средина и енергетската ефикасност претставуваат основни предизвици во секоја национална економија. Преку примена на долгорочни политики за потврдува определбата на сите чинители кои имаат влијание врз животната средина и климатските промени. Затоа како неопходност се јавува потреба од приспособување на претпријатијата, економијата и субјектите во општеството кон настанатите промени. Прилагодувањето кон настанатите промени всушност претставува т.н. ”зелена трансформација” на економијата и претпријатијата. Основен предуслов за да се извршат промените во една земја и општеството во насока на одржлив развој е разбирањето и прифаќањето на концептот и принципите на одржливиот развој (Национална стратегија за одржлив развој, 2009-2030). Концептот на зелена економија е тесно поврзан со одржливиот развој. Најновата енергетска криза ја покажа чувствителноста на светскиот енергетски систем кој се базира на потрошувачка на необновливи извори на енергија, нефлексибилност на потрошувачката и потребата замената да се реализира со обновливи извори на енергија (Cvetanovic&Andrejevic&Panic, 2022).

Во таа насока зелените бизниси, порастот на ефикасноста во користењето на енергијата и суровините, обновување на животната средина и намалување на влијанието на деградивните процеси претставуваат претставуваат основа во трансформирањето на општествените процеси.

Зелена економија претставува нов и атрактивен концепт за сите национални економии чија цел е да овозможи економски раст и инвестирање, со истовремено зголемување на квалитетот на животната средина и социјалната инклузивност (Петровска-Ангеловска Н., Хаџи-Наумова Михајловска К.2021).

Зелена економија е содржана во економските процеси на ефикасно користење на природните ресурси при што нема загадување и отпад. Тие сметаат дека зелената економија треба да се имплементира во различни национални контексти, односно според состојбата на државата (Georgeson L., Maslin M., Poessimouw M.,2017). Иако кај зелената економија најголемиот акцент е ставен на зачувувањето на животната средина и постигнување на повисоко ниво на енергетска ефикасност и одржливост, последните години поголемо значење се дава на општествената компонента, односно создавањето на работни места и унапредување на квалитетот на животот (Петровска-Ангеловска Н., Хаџи-Наумова Михајловска К.2021). Тоа се т.н. ”зелени работни места”. Во оваа смисла треба да се анализира и појавата на зелени вештини што ќе соодвествуваат на тековните промени и процеси, но и на новопојавените зелени работни места (Недановски П., Данилоска Н.,2024). Преку зелените вештини се овозможува извршување на активности преку кои се одржува и обновува квалитетот на животната средина со истовремена грижа за одржливоста на еко-системите во окружувањето. За да се постигне одржливост на бизнисот, претпријатијата треба да имплементираат политики за обука на вработените и градење на т.н. ”зелени вештини”. Сето тоа имплицира потреба од воведување на промени во работењето и подобрување на ефикасноста во работењето преку воведување на програми за обука на вработените за стекнување на т.н. ”зелени вештини”. Активностите кои произлегуваат од зелените работни места претставуваат „зелени активности“ и се во согласност со еколошките барања за заштита на животната средина. За да се определи опфатот на т.н. ”зелени работни места” потребно е да се познаваат основните карактеристики на различните видови т.н. ”зелени работни места”. Според Crowley, зелените работни места се поделени во три категории: темнозелени, среднозелени и светлозелени. Карактеристиките на различните видови зелени работни места се прикажани во табела 1.

Табела 1: Типологија на зелените работни места

Видови зелени работни места	Темнозелени	Средно-зелени	Светло-зелени
Модалитет	Проактивни	Интергративни	Реактивни
Период	Долгорочни	Среднорочни	Краткорочни
Карактер	Трансформирачки	Реформирачки	Конформистички
Задача	Рedefинирање на растот	“Екологизација“ на растот	Засилување на растот
Работење	Одбивач	Реиноватор	Приспособувач
Цел	Еколошка одржливост	Еколошка модернизација	Одржлив развој
Работни места	Зачувување на природата	Зазеленувачка индустрија	Санација на еколошка штета

Извор: Crowley, K., 1999.

За да може вработените да одговорат на предизвиците и потребите на зелените бизниси потребно е да поседуваат “зелени вештини”. Зелените вештини како термин се однесуваат на знаењата, способностите, вредностите и ставовите потребни за живеење, развој и поддршка на општество што го намалува влијанието на човековата активност врз животната средина (European Centre for the Development of Vocational Training, 2012). Зелените вештини се однесуваат на активности поврзани со зачувување на животната средина, енергетските ресурси и примената на алтернативни извори на енергија и енергетска ефикасност. Поради тоа основните карактеристики на овој вид вештини се содржани во: одржливоста, примената на обновливи извори на енергија, енергетска ефикасност, намалување на загадувањето и примена на нови технологии . Во табела 2 даден е приказ на карактеристиките на “зелените вештини”.

Табела 2: Карактеристики на зелени вештини

Одржливост	Обновливи извори на енергија	Енергетска ефикасност	Намалување на загадување	Примена на нови технологии
Примена на концептот на одржливост	Стекнување и примена на знаење за обновливи извори на енергија	Стекнување и примена на знаење за намалување на потрошувачката на енергија во сите области	Стекнување и примена на знаење за рециклирање и управување со отпад	Примена на нови технологии базирани на зелена енергија и дигитални алатки за управување со животна средина

Извор: според автори

4. ДИСКУСИЈА

Зелените работни места во претпријатијата создаваат потреба од поседување на широк спектар на квалификации, образование и соодветни вештини. Во скромната стручна литература од областа на зелените бизниси, зелени работни места и зелени вештини не постои единствена дефиниција или објаснување на истите термини. Ако се има предвид фактот дека : зелените вештини претставуваат основа за извршување на зелените бизнис активности со користење на обновливи извори на енергија, енергетски ефикасни активности, без или минимално загадувањето и отпад, одржливо земјоделство и одржување на природните ресурси, од голема важност е разбирливоста на самиот поим и мерливоста на извршувањата. Поаѓајќи од критериумот на мерливост, како најадекватна во нашиот случај е избрана дефиницијата според која зелена вештина е вештина што е во функција на обезбедување производи или услуги што ја подобруваат енергетската ефикасност, ја прошируваат употребата на обновливите извори на енергија или претставуваат поддршка за еколошката одржливост (Недановски П., Данилоска Н., 2024). Преку процесите на образование и унапредување на стекнатото знаење се овозможува стекнување но и унапредување на зелените вештини кои се потребни и неопходни за работа во одржливи системи каде секој поединец е насочен кон ефикасно и одговорно користење на расположливите ресурси. Во оваа насока зелените вештини се неопходни бидејќи со можноста за стекнување на овие вештини, вработените обезбедуваат конкурентност на пазарот на труд и личен продонес за одржување на еко системите во глобални рамки. Во стекнување на зелените вештини, потребно е да биде вклучен секој поединец, производ, услуга или процес за намалување на проблемот на климатски промени и заштита на животната средина според специфичните барања и правила на однесување (Sarsvathy, Ramlee, 2020).

5. ЗАКЛУЧОК

Одржливите бизнис активности претставуваат нов и атрактивен концепт за сите национални економии кои овозможуваат економски раст со истовремено зголемување на квалитетот на животната средина и социјалната инклузивност. Од денешен аспект, основна карактеристика на глобалното бизнис окружување е поединецот односно вработениот и знаењето и вештините кои ги поседува и внесува во бизнис процесот и економските текови. Овие т.н.”зелени вештини” претставуваат основа за транзиција кон одржливи економски систем, овозможувајќи им на претпријатијата и вработените конкурентност и подготвеност да одговорат на глобалните предизвици како климатските промени и заштита на животната средина. Зелените вештини претставуваат основен елемент во создавањето на одржливи системи и зелена економија. Тие не само што ги поттикнуваат одржливите практики, туку и придонесуваат за воведување на иновации кои влијаат на зачувување на природните ресурси, намалување на загадувањето и негативните влијанија врз животната средина. Зелените вештини се поврзани со појавата на “зелените работни места”. Овој вид

работни места претставуваат одговор на глобалната потреба за одржлив економски развој и заштита на животната средина. “Зелените работни места” се дефинираат како работни места кои придонесуваат за зачувување или обновување на животната средина, директно, преку производство на еколошки производи и услуги, или индиректно, преку имплементација на одржливи практики во работењето при што придонесуваат за одговорното управување со ресурсите. Придонесот на овој вид работни места освен во заштитата и зачувување на животната средина, се состои во креирање на нови можности за економски раст, намалување на невработеноста и подобрување на квалитетот на животот. Менаџерите се очекува да постават јасни “зелени” цели кои вработените во компаниите треба да ги следат. Тие можат да развијат и т.н. “зелена програма” во која ќе ги опфатат предвидените активности. Компаниите треба да организираат и обуки и работилници за одржлив бизнис, со цел да ги едуцираат вработените за еколошките стандарди, но и за важноста од енергетска ефикасност, рециклирање и одржливо управување со ресурсите. За вложениот труд и ангажман на вработените, управителите може да доделуваат и награди кои ќе влијаат стимулативно. Менаџерите може да придонесат и за подигање на пошироката јавната свест преку нагласување на важноста за поседување на т.н. “зелени вештини” во рамките на своите јавни настапи, но и информативните билтени или на профилите на социјалните мрежи на своите компании. Примената на дигиталните алатки пак, може да придонесе за носење на паметни одлуки кои ќе го оптимизираат процесот на производство и ќе ја подобрат енергетската ефикасност. Компаниите во рамките на својата меѓународна соработка, можат да се приклучат кон глобални иницијативи, да поттикнат билатерални партнерства или да се вклучат во организации каде ќе може да разменуваат знаења и искуства кои ќе им бидат од полза и за унапредување на бизнисот.

Во однос на унапредување на својата работа и примената на најдобрите практики, менаџерите на компаниите може да се советуваат и со домашни и меѓународни експерти.

Покрај ова, јасно се наметнува и заклучокот дека одржливиот развој и политиките и мерките кои се насочени кон животната средина потребно е да се интегрираат во областите на формалното и неформалното образование. Зелените вештини треба да се изучуваат и тематски да бидат вклучени како во неформалното, така и во формалното образование. Поддршката преку образовни програми, политики и инвестиции е основа за развој и имплементирање на “зелени вештини”. За таа цел, потребни се нови иновативни содржини за образование што би биле во функција на подигнување на свесноста и знаењето за намалување на негативните ефекти од загадувањето (Arasinah et al., 2017). Исто така воведување на различни форми на субвенции и даночни олеснувања за малите и средни претпријатија претставуваат начин за воведување на забрзани промени во процесот на транзиција кон зелена економија. На менаџерите во малите и средните претпријатија им стојат на располагање мерки кои можат да ги имплементираат, со цел да ги поттикнат вработените кон развој и унапредување на овие вештини.

ЛИТЕРАТУРА

- Arasinah, K., et al. (2017). *Exploring Green Skills: A Study on the Implementation of Green Skills among Secondary School Students*. Faculty of Technical and Vocational, Universiti Pendidikan Sultan Idris. *Malaysia Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, Vol. 7, p.332.
- Asli Turk E., Cameron A., & Faisal S., (2016). *Skills in the digital economy: Where Canada stands and the way forward*. The Information and Communications Technology Council (ICTC), p.21.
- Crowley, K. (1999). Jobs and environment: the ‘double dividend’ of ecological modernization?. *International Journal of Social Economics*, No. 26, pp. 1013-1026.
- Cvetanović, S., & Andrejević, Panić, A. (2021). *Promene fokusa u percepciji ekonomskog razvoja*. Sremska Kamenica: Univerzitet Edukons, pg.130.
- Dierdorff, E. C., Norton, J. J., Drewes, D. W., Kroustalis, C. M., Rivkin, D., & Lewis, P. (2009). *Greening of the World of Work: Implications for O*NET-SOC and New and Emerging Occupations*. Raleigh, NC: National Center for O*NET Development. from <http://www.onetcenter.org/reports/Green.html>.
- European Centre for the Development of Vocational Training – Cedefop (2012). *Green skills and environmental awareness in vocational education and training – Synthesis report*. Research Paper, No. 24, Luxembourg: Publications Office of the European Union, p.20.
- Georgeson L., Maslin M., & Poessimouw M., (2017) *The global green economy: a review of concepts, definition, measurement methodologies, and their interaction*. Royal Geographical Society (with the Institute of British Geographers), John Wiley & Sons Ltd, vol.4, Issue 1, London, p.6.
- Magdincheva-Shopova Marija & Stojanovska-Stefanova Aneta (2023). *Policies for supporting green entrepreneurial businesses*. *Knowledge International Journal*, 60.1 (1). ISSN 2545-4439. pp. 161-167.

- OECD (2017). “Getting skills right: skills for job indicators”, p.15, available on <https://www.oecd.org/employment/getting-skills-right-skills-for-jobs-indicators-9789264277878-en.htm> (accessed on 25.10.2024).
- Sarsvathy, T., & Ramlee, M. (2020). Development of secondary schools’ students’ green skills for sustainable development. *International Journal of Academic Research of Business and Social Sciences*, Vol.10 No. 3, March, p.164.
- United Nation. (2022), Available on https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E (accessed on 20.10. 2024).
- Министерство за животна средина и просторно планирање. (2009). *Национална стратегија за одржлив развој на Македонија 2009-2030*, стр.15-20.
- Недановски П., & Данилоска Н. (2024). *Анализа на состојбите со зелените вештини во Р.С.Македонија*, (стр.30-55).
- Петровска-Ангеловска Н., & Хаџи-Наумова Михајловска К. (2021). *Можности за примена на концептот на зелена економија во МСП во Р.С.Македонија*, Економски институт Скопје, стр.35-50.
- Пиперкова И., & Лозаноска А. (2020). *Вештини на вработените за конкурентност на мали и средни претпријатија*, Економски институт-Скопје, стр.25-40.